

BEDİÜZZAMAN SAİD NURSİ VE İMÂM-I RABBÂNÎ'NİN ORTAK DÜŞÜNCELERİ

Abdulahap YILDIZ¹

Öz

Büyük İslam mütefekkirlerinden İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkî es-Sirhindî (1564-1624) ve Bediüzzaman Said Nursî'nin (1878-1960) birçok konuda benzer düşünceleri vardır. İkisi de mücadeleci bir ruha sahip olup yaşadıkları dönemde dine ve maneviyata yönelik saldırılar ve hücumlar ile hayatları pahasına bile olsa hak ve hakikatin tebliği ve neşri hususunda mücadele etmekten geri durmamışlardır. Her iki mütefekkirin de düşünce dünyasında Kur'ân-ı Kerîm ve sünnet-i seniyye mevcuttur. Birçok İslam âlimi gibi Bediüzzaman da, İmâm-ı Rabbânî'nin (ra) fikir ve düşüncelerinden etkilenmiş ve Risale-i Nur külliyyatı isimli eserlerinin birçok yerinde İmâm-ı Rabbânî ve görüşlerine yer vermiştir. Bediüzzaman, İmâm-ı Rabbânî'yi üstün şahsiyeti ve manevî büyük hizmetlere vesile olmasından dolayı övmektedir. Eserlerinin birçok yerinde onun "müceddidi-i elf-i sani" yani hicri tarih olarak ikinci bin yılın müceddidi olduğunu ifade etmiştir.

Bu makalede İmâm-ı Rabbânî ve Bediüzzaman arasındaki bazı ortak düşünceler üzerinde durulmuştur. Ayrıca Bediüzzaman'ın vahdet-i şühûd görüşlerine yönelttiği eleştiriler ele alınmış ve onun bu düşünce karşısında geliştirdiği fikirler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Said Nursî, İmam-ı Rabbani, tasavvuf, tarikat, vahdet-i şühûd

SOME COMMON IDEAS BETWEEN BEDIUZZAMAN SAID NURSİ AND İMAM-I RABBANI

Abstract

Imam-i Rabbani Ahmed-i Faruki es-Sirhindi (1564-1624), who is one of the great Islamic scholars, and Bediuzzaman Said Nursi (1878-1960) have similar ideas about many issues. Both of them have a fighting spirit and did not hesitate to fight against the attacks on religion and spirituality even at the cost of their lives in regard to notifying and spreading right and truth. In the world of thought of both thinkers, there are Quran and Sunnah al-Saniyyah. Like many Islamic scholars, Bediuzzaman is

1 Prof. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi (avahap@harran.edu.tr)
Gönderim Tarihi: 01.02.2020, Kabul Tarihi: 10.02.2020

influenced by the ideas and thoughts of Imam-i Rabbani (ra) and includes Imam-i Rabbani and his views in many parts of his work called Risale-i Nur. Bediuzzaman praises Imam-i Rabbani for his superior personality and his great spiritual services. He states that in many parts of his works, Imam-i Rabbani is “mujaddid-i alf-i thani”, in other words, mujaddid (renewer) of the second Islamic millennium.

In this article, some common ideas between Imam-i Rabbani and Bediuzzaman are emphasized. In addition, the criticisms that Bediuzzaman directs at the view of the unity of being are discussed and the ideas developed based on this view by him are tried to be revealed.

Key Words

Said Nursi, Imam-i Rabbani, sufism, sect, unity of being

Giriş

İslam âleminde İmâm-ı Rabbânî² (1564-1624) ismiyle tanınan Şeyh Ahmed-i Fârûkî es-Sirhindî Müceddid-i Elf-i Sanî, etkisi günümüze kadar devam eden meşhur bir âlim ve mutasavvîf bir zattır. İmâm-ı Rabbânî, İslam dini ve Hinduizm arasında hatta Ehl-i Sünnet ve Şia arasında yoğun tartışmaların yaşandığı bölgede yaşamış ve kendisi de bu tartışmalara fiilen katılmıştır. Ayrıca Hint düşüncesinin de etkisiyle yozlaşma temayülü gösteren ve İslam'ın temel kaynaklarıyla tezat teşkil etmeye başlayan

2 Hindistan'da yetişen İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkî 14 Şevval 971'de (26 Mayıs 1564) Doğu Pencap'taki Sirhind'de (Serhind) dünyaya geldi. Hicri 1035'te (Miladi 1624) Sirhind'de 63 yaşında iken vefat etti. Soyu Hz. Ömer'e (ra) dayanır. Bu zat, rabbânî (ilâhî bilgilere sahip âlim) ve “müceddid-i elf-i sanî” (Hicri ikinci bin yılın müceddidi) unvanlarıyla bilinir. Hazreti Ömer'in soyundan geldiği için “Fârûkî”, Sirhind şehrinde doğduğu için Sirhindî nisbeleriyle de anılır. Büyük bir âlim ve ârif olan bu zat ilmiyle âmil olmasından dolayı İmâm-ı Rabbânî olarak meşhur olmuştur. Ayrıca ahkâm-ı İslâmîye ile tasavvufu birleştirmesinden dolayı ona “Sıla” ismi de verilmiştir. İlk derslerini âlim ve suffi olan babası Şeyh Abdülehad'den (Hicri 927-1007/Miladi 1521-1598) almıştır. Küçük yaşta Arapçayı öğrenmiş, Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiştir. Tahsili sırasında Kadîrî ve Çeştîyye Sühreverdîyye tarikatlarından icazet almıştır. Daha sonra Delhî'ye giderek şeyhi Baki Billah'tan Nakşî tarikatının icazetini almıştır. On yedi yaşında iken bütün İslâmî ilimlerden icazet almıştır. Talebelerine ilim tahsilini sıkı sıkı emretmiştir. İlim öğrenmenin gerekleri üzerinde çok durmuş, önce itikâdî düzeltmenin, sonra fıkah bilgilerini öğrenmenin gerekli görmüştür. Yazdığı mektup ve kitapları ile insanları gafletten uyandırmıştır. Zamanının padişahlarını, valilerini, kumandanlarını, âlimlerini ve hakîmlerini, kendilerine gönderdiği mektupları ile dine, sünnet-i seniyyeye teşvik etmiş aynı zamanda birçok talebe yetiştirmiştir. İftiraya uğrayan İmâm-ı Rabbânî bir müddet hapis yatmıştır. Hapishanedeyken dahi tebliğ'e devam etmiştir. Eserlerinde İslam'ın esasları ve birlik beraberlik ve Müslümanlığın yayılması hususu üzerinde hassasiyetle durmuştur.

Eserleri: *Mektûbât*, *Redd-i Revâfid*, *İsbâtü'n-Nübüvve*, *Mebde' ve Me'âd*, *Âdâbü'l-Mürîdîn*, *Ta'likâtü'l-Avârif*, *Risâle-i Tehlîliyye*, *Meârif-i Ledünniyye*, *Mükâşefât-ı Gaybiyye*, *Cezbe ve Sülûk Risâlesi*; Geniş bilgi için bkz. Hamid Algar, “İmâm-ı Rabbânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 22 (Ankara: TDV Yay., 2000), 194-199; Ethem Cebecioğlu, *İmâm-ı Rabbânî Hareketi ve Tesirleri* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1999); Hayrettin Karaman, *İmam Rabbani ve İslâm Tasavvufu* (İstanbul: İz Yayınları, 2009); Necdet Tosun, *İmâm-ı Rabbânî* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2016).

tasavvufun, Kitap ve Sünnet ile uyum haline gelmesi için mücadele etmiştir. Dönemin siyasîlerinin zulüm ve istibdatları onu kudsî davasından vazgeçirmediği gibi en küçük bir tereddüde dahi düşürmemiştir. Bu mücadelesinden dolayı İmam-i Rabbânî, İslam âlemi tarafından müceddid-i elf-i sani (hicri ikinci bin yılın yenileyicisi) olarak kabul görmüştür. İmam-ı Rabbânî, Sünnî-Nakşibendilik tarikatının en önemli şahsiyetlerinden biri olarak ün yapmıştır. *Mektubat* adlı eseri incelendiğinde, tecdit faaliyetinin sadece tasavvufî anlayışları ıslaha yönelik olmadığı ayrıca özellikle kelâm ve fıkıh alanları olmak üzere birçok sahayı kapsadığı müşahede edilmektedir.³

İmâm-ı Rabbânî, kendi dönemindeki âlim ve mutasavvıfları etkilediği gibi kendinden sonra gelen âlim ve mutasavvıfları da etkilemiştir. Hiç şüphesiz zamanımızın büyük İslam âlimi Bediüzzaman Said Nursi (1878-1960) de onun eserlerinden istifade edip etkilenmiştir. Bediüzzaman, Risale-i Nur külliyyatında İmâm-ı Rabbânî'nin ismini açık bir şekilde zikreder ve ondan övgüyle bahseder. Bediüzzaman gerek vahdet-i şühûd ve gerekse tasavvufî irfânın diğer meselelerine ilişkin görüşlerini açıklarken birçok yerde İmâm-ı Rabbânî'ye atıflarda bulunmuştur.⁴

Bediüzzaman Said Nursi⁵ sufi tabakat kitaplarında nakledilen birçok sûfnin söz ve menkıbelerini eserlerinde zikretmiştir. Başta Hasan-i Basrî⁶ (ö. 110/728), Ma'rûf-i Kerhî (ö. 200/815), Şeyh Hayâtü'l-Harrânî⁷ (ö. 581/1185), Niyazi-i Mısri⁸ (ö. 1105/1694), Üveys-i Karanî⁹ (ö. 37/657), Muhyiddin-i Arabî¹⁰ (ö. 638/1240), Bâyezid-i Bistamî (ö. 261/874), Cüneyd-i Bağdadî (ö. 297/909), İmâm-ı Gazalî (ö. 505/1111), Şeyh Abdulkadir-i Geylanî (ö. 561/1165-66), Seyyid Ahmed-i Bedevî (ö. 675/1276), Bahaüddin Şah-ı Nakşibend¹¹ (ö. 791/1389), Ahmed-i Rufaî (ö. 578/1182), Ebu'l-Hasan-ı Şâzilî (ö. 656/1258), Mevlânâ Halid-i Bağdadî (ö. 1242/1827), Mevlânâ Celâleddin-i Rumî

3 Mehmet Erdem, "Serhendî'nin Tecdit Yönteminde Fıkıhın Yeri", *Dini Araştırmalar* 9, sy. 26 (Eylül-Aralık 2006): 297-298.

4 Bediüzzaman Said Nursi, *Sözler* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016), 712.

5 Bediüzzaman Said Nursi'nin hayatı ve eserleri için bkz. Şerif Mardin, *Bediüzzaman Said Nursi Olayı: Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim*, trc., Metin Çulhaoğlu (İstanbul: İletişim Yayınları, 1990); Selahattin Yaşar, *Bediüzzaman Kimdir?* (İstanbul: Gençlik Yayınları, 1994); Safa Mürsel, *Bediüzzaman Said Nursi ve Devlet Felsefesi* (İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1980); Necmettin Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi* (İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1991); Abdülkadir Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursi: Mufassal Tarihe-i Hayatı*, c. I-II-III (İstanbul: Timaş Yayınları, 1990).

6 Bediüzzaman Said Nursi, *Mektûbât* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016), 170, 199.

7 Bediüzzaman Said Nursi, *Barla Lâhikası* (İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1996), 180.

8 Nursi, *Mektûbât*, 378; Bediüzzaman Said Nursi, *Lem'alar* (Almanya: Yeni Asya Neşriyat, 1994), 224-225, 235; Bediüzzaman Said Nursi, *Tarihe-i Hayat* (İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2001), 107.

9 Nursi, *Barla Lâhikası*, 77.

10 Nursi, *Barla Lâhikası*, 101; Bediüzzaman Said Nursi, *Kastamonu Lâhikası* (İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1996), 144.

11 Nursi, *Sözler*, 283; Nursi, *Mektûbât*, 254; Bediüzzaman Said Nursi, *Mesnevî-i Nuriye*, trc., Abdülmecid Nursi (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 62, 161; Nursi, *Barla Lâhikası*, 77, 101, 180.

(ö. 672/1273), Necmeddin-i Kübrâ (ö. 618/1221), Sadreddin Konevî (ö. 673/1274), Abdülkerim Cîlî (ö. 832/1428), Fuzûli-i Bağdadî (ö. 963/1556), İbrahim Hakkı Erzurumî¹² (ö. 1194/1780), Molla Ahmed-i Cizrî¹³ (ö. 1050/1640), Seyyid Sıbğatullah¹⁴ (1287/1870), Alvarlı Hoca Muhammed Efendi¹⁵ (1868/9-1956) gibi birçok mutasavvıftan sitayişle bahsettiği gibi Müceddid-i Elf-i Sâni İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Farûkî (ö.1034/1624) ve tarik-ı Nakşî'nin kahramanı¹⁶ unvan ve nisbeleri ile Bediüzzaman da İmâm-ı Rabbânî'den de sitayişle bahseder. Birkaç eserinde ahir ömründe İmâm-ı Rabbânî'nin şöyle dediğini nakleder:

“Müceddid-i Elf-i Sanî İmâm-ı Rabbânî beyanı ve hükmü ki, ‘Bütün tarikatların müntehası ve en büyük maksatları hakaik-ı imaniyenin inkişafıdır. Ve bir mesele-i imaniyenin katiyetle vuzuhu bin kerametlerden ve keşfiyatlardan daha iyidir.’”¹⁷

İmâm-ı Rabbânî ile Bediüzzaman arasında mücadele etme yöntemleri konusunda benzer yönler bulunmaktadır. İkisi de Kitap ve sünnetten taviz vermeden devrindeki dine yönelik birtakım saldırı, hücum ve bid'alara karşı mücadele etmekten durmamışlardır. Her ikisinin de mücadelesi silahla değil ilim ve irşadla, müsbet hareketle¹⁸ (muhalafet, muaraza ve çatışma değil kendini ifade etme, gerçeği ve doğruyu ortaya koyma) olmuştur. İmâm-ı Rabbânî ve Bediüzzaman'ın bazı ortak düşünceleri şöyle sıralanabilir.

1. Bid'at ve Hurafelere Karşı Mücadeleleri

Hicri XI (Miladi XVI) asrın sonlarında Babür hükümdarı Ebü'l-Feth Celeleddîn Muhammed Ekber Şah (1556-1605) döneminde, Babür Sarayı'nda yapılan dinî ve felsefî tartışmalar esnasında İslâm akidesi ile bağdaşmayan fikirler ileri sürüldüğü halde, Ekber Şâh (ö. 1014/1605) bu tartışmalara müdahale etmemiştir. Yine Ekber Şah'ın dinî konularda görünürdeki açık fikirliliği ve gayrimüslimlere olan hoşgörülü davranışı Müslüman din adamlarından kendisine yönelik tepkiler oluşmasına neden olmuştur da,

12 Bediüzzaman Said Nursi, *Asâ-yı Musa*, (İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2019), 219.

13 Nursi, *Sözler*, 262.

14 Bediüzzaman Said Nursi, *Münazarat* (İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1999), 111.

15 Nursi, *Barla Lahikası*, 165.

16 Nursi, *Barla Lahikası*, 101, 117.

17 Nursi, *Asâ-yı Musa*, 236; Bediüzzaman Said Nursi, *Emirdağ Lahikası*, c. I (İstanbul: Sinan Matbaası, 1959), 91; Bediüzzaman Said Nursi, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî* (İstanbul: Sinan Matbaası, 1960), 190.

18 Bediüzzaman bu hususta şöyle diyor: “Bizim vazifemiz müsbet hareket etmektir. Menfî hareket değildir. Rıza-ı İlâhiye göre surf hizmet-i imaniyeyi yapmaktır: Vazife-i İlâhiyeye karışmamaktır. Bizler asayışı muhafazayı netice veren, müsbet iman hizmeti içinde her bir sıkıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz.” Bkz. Bediüzzaman Said Nursi, *Emirdağ Lahikası*, c. II (İstanbul: Sinan Matbaası, 1969), 213.

Ekber Şah bu tepkilere aldıriş etmeden Hindistan'da Din-i İlähî adında yeni bir din ortaya koymaya çalışmıştır. Bu din, güneşle ilgili bazı ritüelleri barındırmakta ve tenasüh akidesine yer vermektedir. Herhangi bir kutsal kitabı da yoktur. Ayrıca Zerdüş'tapınma usullerine benzer bazı uygulamalara sahiptir. Diğer yandan Ekber Şah bu yeni dinde fâiz, içki, kumar ve domuz etine ruhsat vermekle Hıristiyanlığın bazı husus ve esaslarını kabul etmiştir. Bütün bu hususların İslâm dini ile kesinlikle bağdaşmadığı açıktır. Yine Ekber Şah, sûfiler ve özellikle Çiştîye tarikatı şeyhleriyle görüşerek Kur'ân, hadis, kelâm vb. konularda tartışmalar yapmıştır. Dinî tartışmalar için de başkent Fetihpur Sikri'de 1575'te bir ibadethane yaptırmıştır. Burada saray mensupları, Müslüman âlim, edip ve mutasavvıfları, Mecusî, Hindu, Budist ve Hristiyan bilginlerini bir araya getirerek dinî konularda münazaralar yaptırmaya başlamıştır.¹⁹

Bu toplantılarda İslâm'ın bedevî bir millete geldiği ve medenî bir millete uygun olmadığı görüşü hâkim olmuş; peygamberlik, vahiy, haşir, cennet, cehennem vb. mefhumlar alay konusu olmaya başlamıştır. Vahyin akla aykırı olduğu iddia edilmiş, Kur'ân'ın Allah kelâmı olması şüpheli görülmüş ve Hz. Peygamber'in (asm) miracı da inkâr edilmiştir.²⁰ Bu toplantılarda Ekber Şah'ın esas gayesi bilgilenmek olmakla birlikte iki siyasî gayesi daha vardır: i) Bazı meşhur âlimlerin menfaatleri doğrultusunda nasıl hilelere başvurduklarını meydana çıkarmak, ii) Dört sünî mezhep arasındaki farklılıkları açığa çıkararak bu mezheplerden olan âlimleri birbirine düşürmek ve böylece nüfuzlarını ortadan kaldırmak.²¹

Ekber Şah'ın âlimlerin ve şeyhlerin nüfuzunu kırarak farklı din ve mezhepten kendisine göre aklın kabul edeceği şeyleri alıp birleştirmeye çalışmasının sebebi çok dinli ve çok milletli bir ülke olan Hindistan'da herkesi memnun ederek hâkimiyetini güçlendirme ve özellikle Hinduların gönlünü kazanarak onları İslâm'a yaklaştırma arzusuna bağlı olduğu söylenebilir. Gerçekleştirilen bu düzenleme ve yenilikler, halklar arasında kısmen barış ve dayanışmayı sağlamakla birlikte İslâm dininin Hindistan'daki konumu açısından olumsuz bir manzara oluşturmuştur. Ekber Şah İslâmiyet, Hristiyanlık, Zerdüştlük, Hinduizm ve Budizm'in inanç, ibâdet ve muâmelâtını Din-i İlähî çatısı altında birleştirdikten sonra 1582'de bütün eyalet valilerinin önünde Din-i İlähî'yi kurduğunu resmen ilân etmiştir. "Lâ ilâhe illallah Ekber halîfetullah" sözü bu

19 Bedriye Reis, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlähî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 16 (2006): 213-216.

20 Karaman, *İmâm Rabbânî ve İslâm Tasavvufu*, 47; Reis, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlähî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî", 216.

21 Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, cilt I (Ankara: TTK Basımevi, 1987), 101; Reis, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlähî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî", 216.

yeni dinin kelime-i şehâdeti kabul edilmiştir.²² Bunun üzerine İmâm-ı Rabbânî ve taraftarları bu yaptıklarına karşı Ekber Şah'ı sert bir biçimde tenkit etmişlerdir.²³

Bu dönemde Müslümanların yaşayışlarına şirk ve bidatler hâkim olmaya başlamıştır. Zira inançlarından habersiz Müslümanlar, gayrimüslimlerin âyin ve merasimlerine katılmış, çeşitli nedenlerle onların putlarına ve tanrularına dua etmiş hatta Hindu bayramlarına iştirak etmiştir.²⁴

Bunun yanında İmâm-ı Rabbânî ve taraftarları, o dönemde tasavvufun felsefî bir karaktere bürünmesi, vahdet-i vücûd düşüncesinin yanlış şekilde yorumlanarak zihinlerin bulandırılması ve şeriatın kopmaların yaşanması karşısında tüm güçleriyle mücadele etmişlerdir. İmâm-ı Rabbânî, Ekber Şah tarafından yürürlüğe konulan bu yanlış fikirlerin ve uygulanan politikaların Müslümanları fazlasıyla rencide ettiğini ve bunun kabul edilemez olduğunu ifade eden mektupları ulemaya, idarecilere ve dostlarına göndermiştir.²⁵

İşte bu dönemde fitne ve fesadı ortadan kaldırmak ve dini ihya için mücadele veren İmâm-ı Rabbânî ve taraftarları²⁶ hükümetin himâyesi altında olan bütün çirkin ve gayrimeşru şeylere muhalefet etmişlerdir.²⁷ Ekber Şah'ın sarayına girme imkânı bulan İmâm-ı Rabbânî, burada Ekber Şah üzerinde etkili olan ve Din-i İlahî'yi benimsemeyen âlimlere yardımcı olmaya çalışmıştır.²⁸

İmâm-ı Rabbânî'nin kendi döneminde iki önemli mücahedeşi vardır. Bunlardan birincisi (yukarıda belirttiğimiz gibi) dönemin siyasî cenahının İslam'a karşı yaptığı yanlış icraatlara yani Babür Hükümdarı Ekber Şah'a (ö. 1014/1605), ikincisi de bid'at ve hurafelere karşı yapmış olduğu çalışmalardır.

22 Karaman, *İmam Rabbanî ve İslâm Tasavvufu*, 49-51; Aziz Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, trc., Latif Boyacı (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 241; Reis, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlahî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî", 227.

23 Abdülhamit Birişik, *Hint Altkitâsı Düşünce ve Tefsir Ekolleri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2001), 39-40; Enver Konukçu, "Ekber Şah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 10 (Ankara: TDV Yay., 1994), 543-544; Reis, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlahî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî", 225-226; Hasan Gümüşoğlu, "İmâm-ı Rabbânî'nin Tecdid Hareketinde Ehl-i Sünnet İtikadının Önemi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18, sy. 2 (2013): 20; H. Hilal Şahin "Ekber Şah'ın Sosyo-Kültürel ve Dinî Reformlarının Toplumsal Hayata Etkisi", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)* XXII (Haziran 2015): 122; Reis, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlahî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî", 215.

24 Cebecioğlu, *İmâm-ı Rabbanî Hareketi ve Tesirleri*, 106; İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbat*, I, trc., Abdulkadir Akççek (İstanbul: Merve Yayınları, 1999), 276, 706; Gümüşoğlu, "İmâm-ı Rabbânî'nin Tecdid Hareketinde Ehl-i Sünnet İtikadının Önemi", 19.

25 Geniş bilgi için bkz. İmâm-ı Rabbanî, *Mektubat*, I-II (İstanbul); Reis, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlahî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî", 233.

26 Reis, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlahî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî", 228.

27 Karaman, *İmam Rabbanî ve İslâm Tasavvufu*, 52-53; Cebecioğlu, *İmâm-ı Rabbanî Hareketi ve Tesirleri*, s. 73.

28 Birişik, *Hint Altkitâsı Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 26-27; Reis, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlahî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî", 228.

İmâm-ı Rabbânî, yazdığı mektuplar ve telif ettiği eserlerle Müslümanları bu hurafe ve bid'alara karşı uyarmaya çalışmıştır. Bu yanlış fikirlere karşı başta *İsbâtü'n-Nübüvve* olmak üzere çok sayıda eser yazmıştır.²⁹ Kendisine muarız siyâsî, idarî ve dönemin ileri gelen kişilerine, halife, mürit dost ve taraftarlarına gönderdikleri mektuplarında ve telif ettiği eserlerinde çoğunlukla İslâm'ı koruma, bozuk inançlardan ve bid'attan uzak durma ve Ehl-i Sünnet inancında birleşme zarureti üzerinde durup tecdid³⁰ vazifesini ifa etmeye çalışmıştır.³¹

Başlattığı hareketi bütün topluma yaymaya gayret eden İmâm-ı Rabbânî, Ekber Şah'ın bulunduğu Ekberabâd şehrine gitmiş ve Ekber Şah'ın yakınlarını çağırarak onlara şunları söylemiştir:

“Padişah, Hak Teâlâ'ya ve O'nun Resûlüne âsî olmuştur. Benim tarafımdan kendisine söyleyip hatırlatın ki, onun padişahlığı da, kudreti de, iktidarı da, askeri de, ordusu da her şeyiyle aklına bile gelmeyen müthiş bir musibetle dağılacak, perişan olacaktır. Tevbe etsin. Allah ve Resulünün yolunu tutsun. Aksi halde Allah'ın kahrını, gazabını beklesin!”³²

Bu uyarılar Şah'a iletilirse de dinlememiştir. Bir rivayete göre bu esnada Ekber Şah kendisini çok korkutan bir rüya görmüş ve bu rüyanın etkisiyle “İsteyen İslâm'da kalır, isteyen Din-i İlahî'yi seçer, zorlamak yoktur” şeklinde bir ferman yayımlamıştır.³³

İmâm-ı Rabbânî dinî, içtimâî ve siyâsî baskı altında olan herkesin bu durumdan kurtulmak için gayret etmesi gerektiğini, aksi halde Allah katında sorumlu olacağını belirtmiş, ulemâ sınıfını da hükümdarların isteği doğrultusunda fetvâ vermemeleri konusunda ikaz etmiştir.³⁴

İmâm-ı Rabbânî'ye göre Hakk'ın ve hakikatin sesini zamanın hükümdarına korkmadan duyurmak en büyük hizmettir. Böylece İmâm-ı Rabbânî İslâm'ı ortadan kaldırmaya yönelik fitne hareketinin önüne geçerek Hint ülkesi Müslümanlarının söz

29 Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, 43, 256. Geniş Bilgi için bkz. İmâm-ı Rabbânî, *Mektubat; Risaleler* (Mebde ve Me'ad, Ma'arif-i Leduniyye, Mükâşefât-ı Gaybiyye).

30 Tecdit: Sözlükte “yenilemek, yeni bir yol açmak” anlamındaki tecdîd, bir işi ya da bir şeyi ciddiyetle ve bir yöntemle yeniden ve aslına uygun biçimde yenileme faaliyetini ifade eder. Tecdidi gerçekleştiren kimseye müceddid denir. Bkz. Tahsin Görgün, “Tecdid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 40 (Ankara: TDV Yay., 2011), 243.

31 İmâm-ı Rabbânî, *Mektubat*, c. I, (Mektub 47) 243-244, (Mektup 59) 267-268, (Mektup 163) 507-509, (Mektup 165) 515-516, (Mektup 186) 561-564, (Mektup 193) 577-581; c. II, (Mektup 255) 69-70; Reis, a.g.e. s. 231.

32 Cebecioğlu, *İmâm-ı Rabbânî Hareketi ve Tesirleri*, 73-75; Reis, “XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlahî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî”, 230.

33 Cebecioğlu, *İmâm-ı Rabbânî Hareketi ve Tesirleri*, 73-75.

34 İmâm-ı Rabbânî, *Mektubat*, c. I, (Mektup 47) 242-244, (Mektup 53) 256-257; M. Abdulhak Ensarî, *Şeriat ve Tasavvuf: İmâm-ı Rabbânî Şeyh Ahmed Serhendî'nin Anlayışı ve Mücadelesi*, trc., Yusuf Yazar (Ankara: Rehber Yayınları, 1991), 37-38; Cebecioğlu, *İmâm-ı Rabbânî Hareketi ve Tesirleri*, 126-127.

konusu dinin tesirinden kurtulmasına yardımcı olmuştur.³⁵ Yine İmâm-i Rabbânî, Kur'ân ve sünnet yolundaki sapmayı görmüş, tek çözümün İslâm'a, Kur'ân'a ve Hz. Peygamber'e (asm) titizlikle bağlanmak olduğunu savunmuştur.³⁶

İmâm-ı Rabbânî ve taraftarlarının gayretiyle Ekber Şah'ın yakın çevresi ve saray mensuplarıyla sınırlı kalan, fazla yayılma imkânı bulamayan Din-i İlahî 1602'de bu doktrin in ateşli savunucularından olan Ebu'l-Fazl'ın öldürülmesi üzerine zayıflamaya başlamış ve 1605'te Ekber Şah'ın ölümünden sonra da tamamen ortadan kalkmıştır.³⁷

İmâm-i Rabbânî, dönemindeki Sünnî ve gayr-i Sünnî akımları tek bir mecrâyâ yönelmiş, şeriat ve tarikat arasındaki gerginliği yumuşatmış ve sûfler ile ulemâ arasındaki çatışmayı sona erdirmiştir.³⁸

Hicri 1028'de (Miladi 1619) Bâbü Hükümdarı Muhammed Cihangir (1605-1627):

"Biz yüksek şahsınızın sarayı ziyaretinize çok istekliyiz. Bu sebeple halifele-
rinizle birlikte teşrif buyurmanızı bekleriz" diyerek İmâm-ı Rabbânî'yi başkent
Agra'ya davet eder. İmâm Rabbânî önde gelen beş halifesi ile birlikte saraya gi-
der. Sarayda ilmin vakarına göre davranıp Cihangir'e tahiyye (selâmlama secde-
si) yapmaz. Bunun üzerine öfkelenen Cihangir "Bana secde edeceksin" der. İmâm
Rabbânî "Ben Allah'tan başka kimseye secde etmem" der. Padişah "Seni secde et-
mekten muaf tutuk, hiç olmazsa başını eğ" der. İmâm Rabbânî tekrar "Allah'tan
başka kimse için secde edilmemelidir" diye cevap verir. Cihangir bunun üzerine
İmâm-ı Rabbânî'nin çoğunluğu gayrimüslimlerin olduğu Gevâliyâr (Gwalior) Kale-
si'ndeki hapisaneyeye gönderilmesini emreder. İmâm-ı Rabbânî burada bir yıl ya-
tar.³⁹ İmâm Rabbânî kimseye beddua etmemiştir. Başına gelen musibetlere karşı
hep sabretmiş, hayır duada bulunmuştur. Mahkûmiyeti hakkında şöyle demiştir:
"Mahkûmluk bizim velayet makamında yükselmemizi sağlar."⁴⁰

Bediüzzaman, İmâm-ı Rabbânî'nin bu yanlış düşünce ve fikirlere karşı yaptı-
ğı canhıraşane mücadelesinde Kur'ân-ı Kerim'den ve sünnet-i seniyyeden asla taviz

35 Cebecioğlu, *İmâm-ı Rabbânî Hareketi ve Tesirleri*, 129; Reis, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlahî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî", 230.

36 İmâm-ı Rabbânî, *Mektubât*, c. I, (Mektup 51) 153; c. II, (Mektup 265) 128-130; Cebecioğlu, *İmâm-ı Rabbânî Hareketi ve Tesirleri*, 127-129; Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, 260-262; Reis, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlahî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî", 231.

37 Konukçu, "Ekber Şah", 543.

38 Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, 264; bkz. Ensarî, *Şeriat ve Tasavvuf: İmâm-ı Rabbânî Şeyh Ahmed Serhendî'nin Anlayışı ve Mücadelesi*, 93-123; Reis, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlahî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî", 231.

39 Algar, "İmâm-ı Rabbânî", 195.

40 Şarkpûrî Muhammed Halim, *İmâm-ı Rabbânî Müceddidi-i Elf-i Sanî Ahmed-i Farukî es-Sirhindî*, trc., Ali Genceli (Konya: İslâmî Neşriyat Yayınları, 1978), 39; Cebecioğlu, *İmâm-ı Rabbânî Hareketi ve Tesirleri*, 80.

vermediğini eserlerinde açık bir şekilde beyan etmiştir. Aynı şekilde Bediüzzaman da İmâm-i Rabbânî gibi Kitap ve sünnetten taviz vermeden seksen küsur senelik hayatının tamamını samimiyet ve ihlas ile manevî hizmetlere vâkf ve tahsis etmiştir. Mâsivadan tam manasıyla istiğna ederek mücerred yaşamış, dünyanın bütün meşru zevklerinden de mahrum kalmıştır. İman ve Kur’ân hizmetinde öyle bir sıdk ve sadâkati, öyle bir sebat ve metâneti, öyle bir ihlâsı vardır ki ona karşı yapılan şiddetli zulüm ve istibdatlar dahi onu davasından hiç vazgeçirememiş ve küçük bir tereddüde dahi düşürememiştir.⁴¹

Yine Bediüzzaman –İmâm-ı Rabbânî gibi– hem dönemin idarecilerinin yaptığı hata ve yanlışlara hem de bid’a ve hurafelere karşı tam bir mücadelede bulunmuştur. Bu konuda altı bin sayfalık ve yüz otuz beş parça eserden oluşan Risale-i Nur isimli külliyyatını telif etmiş, ayrıca dönemin idarecilerine yaptıkları hatalara karşı onlara ikaz ve irşad edici mektuplar yollayıp tecdid⁴² vazifesini de yerine getirmiştir.⁴³

Bediüzzaman daha gençlik yıllarında, Birinci Dünya Savaşı’ndan önce, kendi ifadesiyle “gördüğü bir rüyâ-yı sadıka” (sadık bir rüya) üzerine iman ve Kur’ân hizmetinde kendisini vazifeli bilmıştır.⁴⁴ O, Van’da bulunduğu yıllarda gazeteleri okumuş, Osmanlı ve dünya gündemini takip etmiştir. Bir gün okuduğu bir haber bir anda bütün dünyasını sarsar. İngiliz Avam Kamarasında, Müstemleke (Sömürgeler) Bakanı İslâm dünyasını yakından ilgilendiren bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında “Bu Kur’ân Müslümanların elinde buldukça biz onlara hâkim olamayız. Mutlaka, Kur’ân’ı ortadan kaldıracak veya Müslümanları Kur’ân’dan soğutacak bir yol bulmalıyız” demiştir. Bu habere çok kızan ve çok içerlenen Bediüzzaman bir ömür boyu sürecek olan mücadele ve hizmet stratejisini daha o gün belirlemiş ve şöyle demiştir: “Ben de Kur’ân’ın sönmez bir güneş olduğunu dünyaya ispat edeceğim.”⁴⁵

41 Geniş bilgi için bkz. Nursi, *Sözler*, 924-951.

42 Sözlükte “yenilemek, yeni bir yol açmak” anlamındaki tecdid, bir işi ya da bir şeyi ciddiyetle ve bir yöntemle yeniden ve aslına uygun biçimde yenileme faaliyetini ifade eder. Tecdidi gerçekleştiren kimseye müceddid denir. Bkz. Görgün, “Tecdid”, 234-239.

43 Nursi, *Emirdağ Lâhikası*, 264-265, 280, 302, 387; Bediüzzaman Said Nursi, *Beyanat ve Tenvirler* (İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1998), 206-210, 235-239, 244, 394-396, 428, 422, 535.

44 Nursi kendisi bu konuda şöyle diyor: “Evvelâ, tahdis-i nimet suretinde birkaç sırr-ı inâyeti izhar eden yedi sebebi beyan ederiz. Birinci Sebep: Eski Harb-i Umumîden evvel ve evâilinde, bir vakıa-i sadıkada görüyorum ki, Ararat Dağı denilen meşhur Ağrı Dağı’nın altındayım. Birden o dağ müthiş infilâk etti. Dağlar gibi parçaları dünyanın her tarafına dağıttı. O dehşet içinde baktım ki, merhum validem yanımdadır. Dedim: ‘Ana, korkma. Cenâb-ı Hakkın emridir; O Rahîmdir ve Hakîmdir.’ Birden, o hâlette iken, baktım ki, mühim bir zat bana âmirâne diyor ki: ‘İcâz-ı Kur’ân’ı beyan et’. Uyandım, anladım ki, bir büyük infilâk olacak. O infilâk ve inkılâptan sonra, Kur’ân etrafındaki surlar kırılacak. Doğrudan doğruya Kur’ân kendi kendini müdafaa edecek. Ve Kur’ân’a hücum edilecek; i’câzı onun çelik bir zırhı olacak. Ve şu i’câzın bir nevinin şu zamanda izharına, haddimin fevkinde olarak, benim gibi bir adam namzet olacak. Ve namzet olduğumu anladım.” Bkz. Nursi, *Mektubat*, 470; Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 44; Nursi, *Barla Lahikası*, 11.

45 Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 44.

Bediüzzaman, Rusya'da esarete iken Rus başkumandanı teftişe gelir; bu esnada Bediüzzaman ayağa kalkmaz ve selama durmaz. Kumandan "Şu halde Rus ordusuna, dolayısıyla Rus çarına hakaret ediyorlar" der. Bediüzzaman ise "Hakaret etmedim. Ben bir Müslüman âlimiyim. İmanlı bir kimse, Cenab-ı Hakkı tanımayan bir adamdan üstündür. Binaenaleyh, ben sana kıyam etmem" der. Bunun üzerine Bediüzzaman dîvan-ı harbe verilir ve idamına karar verilir. Daha sonra hüküm infaz edilmeden Bediüzzaman'ın hareketlerinin samimiyetinden kaynaklandığını öğrenen Rus komutan kendisinden özür dileyip "O hareketinizin mukaddesatınıza olan bağlılıktan ileri geldiğine kanaat getirdim, rica ederim, beni affediniz" diyerek verilen idam hükmünü geri aldırır.⁴⁶

Bediüzzaman 1922'de resmi davet üzerine Büyük Millet Meclisine gitmiştir. Burada mebusların dine yönelik lakaytlıklarına karşı, ibadet ve bilhassa namaz kılmaya ve namazın ehemmiyetine dair bir beyannâme neşreder ve onlara dağıtır.⁴⁷

Görüldüğü gibi Bediüzzaman da İmâm-ı Rabbânî gibi tahakküme boyun eğmemiş, kendisine yapılan zulümlere karşı beddua bile etmeden müsbet hareket ve sabırla karşı koymuştur.⁴⁸

Bediüzzaman *Mektubat* isimli eserinde İmâm-ı Rabbânî'nin şu görüşlerine yer verir:

"İmâm-ı Rabbânî ve Müceddid-i Elf-i Sâî Ahmed-i Farukî (ra) demiş: Hakaik-ı imaniyeden bir tek meselenin inkişafı ve vuzuhu, benim indimde binler ezvak ve kerâmâta müreccaktır. Hem bütün tarikatların gayesi ve neticesi, hakaik-ı imaniyenin inkişafı ve vuzuhudur. Madem şöyle bir tarikat kahramanı böyle hükmediyor. Elbette hakaik-ı imaniyeyi kemâl-i vuzuhla beyan eden ve esrar-ı Kur'âniyeden tereşşuh eden Sözler, velâyetten matlup olan neticeleri verebilirler."⁴⁹

Bediüzzaman'a göre "İmâm-ı Rabbânî ahir hayatında Risâle-i Nûr mesleğine girmişti. Fakat onun zamanında bu inkişâf olmadı. Yalnız ona münhasır kalmıştır." Bediüzzaman'ın bu tespitini te'yid eden Beşinci Mektup'ta şu ifadeler geçmektedir:

"Madem hakikat böyledir. Ben tahmin ediyorum ki, eğer Şeyh Abdülkadir Geylânî (ra) ve Şah-ı Nakşibend (ra) ve İmâm-ı Rabbânî (ra) gibi zatlar bu zamanda olsaydılar, bütün himmetlerini, hakâik-i îmâniyenin ve akâid-i İslâmiyenin takviyesine sarf edeceklerdi."

46 Bkz. Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 103; Bediüzzaman Said Nursi, *Şualar* (Almanya: Yeni Asya Neşriyat, 1994), 450.

47 Bkz. Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 124-132.

48 Bkz. Nursi, *Emirdağ Lâhikası*, c. II, 213.

49 Nursi, *Mektubat*, 452.

Beşinci Mektub'un ilk satırlarındaki "İmam-ı Rabbânî de (ra) âhir zamanında ona sülûk etmiştir"⁵⁰ cümlesi de ma'nidârdır.

2. Mirzâ Bediüzzaman'a Mektup

Bediüzzaman, İmam-ı Rabbânî'nin "Mirza Bediüzzaman'a Mektup" adlı *Mektubat*'ındaki 74 ve 75. mektubunun İmam'ın zamanında dahi Bediüzzaman adında bir zatın olduğunu ve İmam'ın ona bu iki mektubu yazdığını, o zâtın halini de kendi haline benzettiği için ona da hitap ettiğini ve o mektuplardan deva bulduğunu şöyle zikreder:

"İmam-ı Rabbânî'nin *Mektubat* isimli kitabını gördüm, elime aldım. Hâlis bir tefe'ül ederek açtım. Acayıptendir ki, bütün *Mektubat*'ında yalnız iki yerde 'Bediüzzaman' lâfzı var. O iki mektup bana birden açıldı. Pederimin ismi Mirza olduğundan, o mektupların başında 'Mirza Bediüzzaman'a Mektup' diye yazılı olarak gördüm. 'Fesühânallah', dedim. 'Bu bana hitap ediyor.' O zaman Eski Said'in bir lâkabı Bediüzzaman idi. Halbuki hicretin üç yüz senesinde, Bediüzzaman-ı Hemedânî'den başka o lâkapla iştihar etmiş zatları bilmiyordum. Halbuki İmam'ın zamanında dahi öyle bir adam vardı ki, ona o iki mektubu yazmış. O zâtın hali benim halime benziyormuş ki, o iki mektubu kendi derdime devâ buldum. Yalnız İmam, o mektuplarında tavsiye ettiği gibi, çok mektuplarında musırrâne şunu tavsiye ediyor: 'Tevhid-i kible et.' Yani, 'Birini üstad tut, arkasından git. Başkasıyla meşgul olma.' Şu en mühim tavsiyesi, benim istidadıma ve ahvâl-i ruhiyeme muvafık gelmedi. Ne kadar düşündüm: Bunun arkasından mı, yoksa ötekinin mi, yoksa daha ötekinin mi arkasından gideyim? Tahayyürde kaldım. Her birinde ayrı ayrı cazibedar hâsiyetler var; biriyle iktifâ edemiyordum O tahayyürde iken, Cenâb-ı Hakkın rahmetiyle kalbime geldi ki: Bu muhtelif turukların başı ve bu cetvellerin menbaı ve şu seyyarelerin güneşi Kur'ân-ı Hakîmdir. Hakikî tevhid-i kible bunda olur. Öyleyse, en âlâ mürşid de ve en mukaddes üstad da odur. Ona yapıştım. Nâkıs ve perişan istidadım elbette lâyıkiyla o mürşid-i hakikînin âb-ı hayat hükmündeki feyzini massedip alamıyor. Fakat ehl-i kalb ve sahib-i halin derecâtına göre, o feyzi, o âb-ı hayatı, yine onun feyziyle gösterebiliriz. Demek, Kur'ân'dan gelen o Sözlere ve o nurlar, yalnız aklî mesâil-i ilmiye değil, belki kalbî, ruhî, hâlî mesâil-i imaniyedir. Ve pek yüksek ve kıymettar maarif-i İlâhiye hükmündedirler."⁵¹

3. Zamanlarının Müceddidleri Olmaları

Hız. Peygamber (asm) şöyle buyurur: "Şüphesiz ki her yüzyılın başında, Allah bu ümmete dinî işlerini yenileyecek bir müceddid gönderir."⁵² Birçok İslâm âliminin

50 Nursi, *Mektubat*, s. 29-30.

51 Nursi, *Mektubat*, 450.

52 Ebu Davud, Sünen, Melahim, 1.

görüşüne göre Cenâb-ı Hak her yüz sene başında salih ve âlim bir kimseyi Müslümanların dinini asıl mecrasında tutmak, korumak için gönderir. Bediüzzaman şöyle der:

“Her asırda dine ve imana tam hizmet eden müceddidler geldikleri gibi, bu acip ve komitecilik ve şahs-ı mânevî-i dalâletin tecavüzü zamanında bir şahs-ı mânevî müceddid olmak lâzım gelir.”⁵³

“Her asır başında hadisçe geleceği tebşir edilen dinin yüksek hâdimleri, emr-i dinde mübtedi’ değil, müttebi’dirler. Yani kendilerinden ve yeniden bir şey ihdâs etmezler, yeni ahkâm getirmezler. Esâsât ve ahkâm-ı diniyeye ve sünen-i Muhammediyeye (asm) harfiyen ittibâ yoluyla dini takvim ve tahkim ve dinin hakikat ve asliyetini izhar ve ona karıştırılmak istenilen ebâtılı ref’ ve iptal, ve dine vâki tecâvüzleri red ve imhâ ve evâmîr-i Rabbâniyeyi ikame ve ahkâm-ı İlâhiyenin şerâfet ve ulviyetini izhar ve ilân ederler. Ancak tavr-ı esâsiyi bozmadan ve ruh-ı aslîyi rencide etmeden, yeni izah tarzlarıyla, zamanın fehmine uygun yeni iknâ usulleriyle ve yeni tevcihât ve tafsilât ile ifâ-i vazife ederler.”⁵⁴

Bazı İslam âlimleri her asrın müceddidi konusunda düşüncelerini ortaya koymuşlardır. Bu isimlerin bazılarında ittifak bazılarında ise ihtilaf edilmiştir. Bazı kaynaklarda⁵⁵ günümüze kadar gelen müceddidler şöyle sıralanmaktadır:

- 1) Ömer bin Abdülaziz (h. 17-102 / m. 638-720)
- 2) İmam-ı Şafii (h. 150-204 / m. 767-819)
- 3) Ebu'l-Hasan Ali el-Eş'arî (h. 260-324 / m. 873-936)
- 4) Ebu Hamidi'l-İsferayani (h. 344-406 / m. 955-1016)
- 5) İmam-ı Gazzalî (h. 450-505 / m. 1058-1111)
- 6) Fahreddin-i Râzî (h. 544-606 / m. 1149-1209)
- 7) Mevlânâ Celâleddin-i Rumî (h. 604-672 / m. 1207-1273)
- 8) Zeynüddin-i Irakî (h. 725-806 / m. 1325-1403)
- 9) Celâleddin-i Suyutî (h. 849-911 / m. 1445-1505)
- 10) İmam-ı Rabbânî Müceddid-i Elf-i Sâni (h. 971-1033 / m. 1563-1624)
- 11) Şah Veliyullah Dehlevî (h. 1114-1176 / m. 1702-1762)
- 12) Mevlânâ Halid-i Bağdadî (h. 1193-1242 / m. 1776-1826)
- 13) Bediüzzaman Said Nursi. (h. 1293-1379 / m. 1878-1960)

53 Nursi, *Emirdağ Lâhikası*, c. II, 120-121.

54 Nursi, *Şualar*, 577-578.

55 Bkz. Mehmet Ali Kaya, *Asırların Rehberleri Mücedditler* (İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2012).

Nakşibendîliğin önemli simalarından biri olan İmam-ı Rabbânî, kendisinin müceddid olduğunu açık bir şekilde zikrettiği gibi bu hususta ilhama mazhar olduğunu da beyan eder:⁵⁶ İmam-ı Rabbani'ye “müceddid-i elf-i sani” unvanını veren ilk kişi onun sınıf arkadaşı Abdulhakim Siyalkoti (ö. 1067/1657) olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Daha sonra Ebû Abdilazîz Kutbüddîn Şâh Veliyyullah Dehlevî (ö. 1176/1762) ve Abdulaziz ed-Dehlevî (ö. 1239/1824) de ona aynı unvanı vermişlerdir. Günümüze kadar İmam-ı Rabbânî'nin hicri on birinci asrın müceddidi olduğu birçok âlim ve fazıl kişi tarafından kabul görülmüştür. Bid'atın yaygın olduğu, batıl inançların Müslümanlar arasında rağbet gördüğü bir dönemde, öze dönüş olarak nitelendirilen bir harekete ihtiyaç çok fazlaydı. İmam-ı Rabbânî bu misyonunu o dönem Hindistan'da kaleme aldığı eserler, mektuplar ve yetiştirdiği halifelerle fazlasıyla yapmıştır. İmam-ı Rabbânî'nin bu tecdid hareketini⁵⁷ Seyyid Ebü'l-A'lâ Mevdudî (1903-1979), Ekber Şah ve Cihangir'e karşı durarak tasavvufu bozuk felsefi düşüncelerden arındırdığı ve halk arasında yaygın olan bâtil hurafelere karşı koyduğu için İmam-ı Rabbânî'yi Hint yarımadasında İslâm'ı kurtarmakla över ve onun “müceddid-i elf-i sâni” olduğu konusunda kanaatini ifade eder.⁵⁸

Bediüzzaman da İmâm-ı Rabbânî'nin hicri on birinci asrın müceddidi olduğunu birçok eserinde açık bir şekilde zikretmektedir. Zira o, İmam-ı Rabbânî'nin ismini zikrederken çoğu zaman “İmâm-ı Rabbânî Müceddid-i Elf-i Sanî Ahmed-i Farukî” (hicri ikinci bin yılın müceddidi) unvanıyla anmaktadır.⁵⁹

Hicri on üçüncü asrın müceddidinin ise Mevlana Halid-i Bağdatî (ra) olduğunu pek çok âlim ve talebeleri kabul etmiştir. Mevlana Halid'den sonraki müceddidin ise Bediüzzaman Said Nursi olduğu hususunda kanaatler vardır. Buna bir latif işaret olarak on üçüncü asrın müceddidi Mevlana Halid'in cübbesi⁶⁰ Bediüzzaman Said Nursi'ye teslim edilmiştir. Bediüzzaman bu cübbeyi on bir sene yanında taşımış, 1951'de bazı kitap ve eşyaları ile birlikte Urfa'ya göndermiştir. Bu cübbe Şanlıurfa'da ikamet etmekte olan Abdülkadir Badıllı'nın çocukları tarafından muhafaza edilmektedir.⁶¹

56 Cavit Sunar, *Vahdet-i Şuhud-Vahdet-i Vücûd Mes'elesi* (Ankara: 1960), 7-8.

57 Cebecioğlu, *İmâm-ı Rabbânî Hareketi ve Tesirleri*, 95-96.

58 Algar, “İmâm-ı Rabbânî”, 194-199.

59 Nursi, *Mektubat*, 452; Nursi, *Lem'alar*, 103, 112; Nursi, *Şualar*, 224, 937; Nursi, *Asâ-yı Musâ*, 321, Nursi, *Emirdağ Lahikası*, c. II, 102-13; Nursi, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, 129.

60 Mevlana Halid'in bahsedilen cübbesi, Mevlana Halid Bağdat'ta iken, talebesi Afyonkarahisarlı Küçük Mehmet (Mehmet Küçük Âşık) diye bilinen bir zat tarafından Bağdat'tan Anadolu'ya getirilmiştir. Küçük Mehmet ilim tahsili için Bağdat'a gitmiş, ilmini tamamladıktan sonra Mevlana Halid onu halife olarak Anadolu'ya göndermiştir. Bu arada bir cübbesini de kendisine hediye etmiştir. Bu cübbe Küçük Mehmet'in torunu Asiye'ye intikal etmiş, Asiye Hanım memur olan eşi Tahir Bey'in tayini Kastamonu'ya çıkınca cübbeyi, o tarihlerde Kastamonu'da bulunan Bediüzzaman'a teslim etmiştir. Bkz. Nursi, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, 15-17.

61 Bkz. Abdülkadir Badıllı, *Bediüzzaman Said Nursi Mufassal Tarihçe-i Hayat*, c. II, 925.

Bediüzzaman Said Nursi'ye yüz yıllık Mevlana Halid'in cübbesi ve sarığı Asiye hanımın dedesi Küçük Âşık aracılığı ile intikal etmiştir.⁶² Bediüzzaman bu konuda bir eserinde şöyle demektedir:

“Evliya-yı azimeden dört beş zâtın vefat etmeleri cihetiyle, elli altı senedir ica-zetin zahir alâmeti olan cübbeyi giymek ve bir üstadın elini öpmek, üstadlığını kabul etmek hakkımı bugünlerde, yüz senelik bir mesafede Hazret-i Mevlânâ Zül-cenâheyn Hâlid Ziyâeddin kendi cübbesini, o cübbeye sarılan bir sarıkla, pek garip bir tarzda bana giydirmek için gönderdiğini bazı emarelerle bana kanaat geldi. Ben de o mübarek ve yüz yaşındaki cübbeyi giyiyorum. Cenab-ı Hakka yüz binler şükrediyorum.”⁶³

“Bu zaman hem imân ve din için, hem hayat-ı içtimâî ve şeriat için, hem hukuk-ı âmme ve İslâm siyaseti için gayet ehemmiyetli birer müceddid ister”⁶⁴ diyen Bediüzzaman müceddidliği şahsına almamış, eserinin yüzlerce yerinde tecdid özelliğini “Bütün kıymet Kur’ân-ı Hakîmin manası ve hakikatli tefsiri olan Risale-i Nur’a aittir”⁶⁵ dediği Risale-i Nur’a vermiştir.

4. Vahdet-i Şühûd

Vahdet-i şühûd tasavvufi istilahta şahit olunanların birliği veya görmenin birliği anlamında kullanılan bir tabirdir. Salikin vecd ve istiğrak halinde her şeyi bir görmesi, her yerde Allah Teâlâ'nın tecellilerini müşahede etmesidir.⁶⁶

İmâm-ı Rabbânî, Hindistan'daki dinî yapının yani Hindu monizmin⁶⁷ İslâm'a yansımaya sebep olacak bir meşreb olabileceği düşüncesiyle vahdet-i vücûd doktrinine karşı, vahdet-i vücûd yerine vahdet-i şühûd anlayışını ortaya koymuştur.⁶⁸ İmâm-ı Rabbânî, “Sûflilere seyr u sülûk esnâsında tevhid iki türlü zuhur eder” der. Bu algılaşma çok çeşitli olsa da, temelde iki türdür. Birincisi tevhid-i vücûdî (vahdet-i vücûd), ikincisi tevhid-i şühûdî (vahdet-i şühûd). Vahdet-i vücûd mertebesinde sâlik, varlığı bir olarak bilir ve böyle inanır. Allah'tan başkasını yok bilir, tecellilerini de hayâl

62 Nursi, *Kastamonu Lahikası*, 62; Nursi, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, 14-16; Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 287.

63 Nursi, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, 148.

64 Nursi, *Kastamonu Lâhikası*, 145.

65 Nursi, *Emirdağ Lâhikası*, c. II, 120-121.

66 Hüseyin Kurt, “Bediüzzaman Said Nursi'nin Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Vahdet-i Vücûd Hakkındaki Düşünceleri”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 23 (2009): 564.

67 Bu felsefî görüşe göre, kozmostaki tek varlık Tanrı'dır, diğer bütün varlıklar O'nun yansımasıdır. Tanrı'ya ulaştıran en önemli yol bilgidir. Kürşat Demirci, “Hinduizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 18 (Ankara: TDV Yay., 1998), 112-116.

68 Cebecioğlu, İmâm-ı Rabbânî Hareketi ve Tesirleri, 254. Abdullah Kartal, “İmâm-ı Rabbânî'nin Vahdet-i Vücûd Eleştirisi ve Tarihsel Arkaplanı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14, sy. 2 (2005): 61.

olarak kabul eder. Vahdet-i şühûd mertebesinde ise sâlik, Allah'ın varlığını görür ancak ondan başka varlıklar da olduğunu inkâr etmez ya da âlemi gölge olarak görür.⁶⁹

İmâm-ı Rabbânî'nin tasavvufu, şeriatın ve ehl-i sünnet ulemasının temel prensipleri ile uyumlu hale getirmeyi amaçladığı bilinmektedir. İmâm-ı Rabbânî, İbnü'l-Arabî ve onun vahdet-i vücûd doktrinini bazı yönleri itibarıyla eleştirmiştir. Onun vahdet-i vücûd eleştirisi şu esaslara dayanır: "Varlık, zata zâid bir sıfattır; sıfatlar zatın aynı değil, zata zâiddir; gerçek varlık ile gölge varlık arasındaki ayırım, hayâlî değil, gerçek bir ayırımdır; sufi tecrübenin nihâî gayesi vahdet-i vücûd değil, vahdet-i şühûddur"⁷⁰ der.

Bediüzzaman, vahdet-i şühûdun vahdet-i vücûda göre daha safi ve berrak bir meslek olduğunu ifade ettiği gibi vahdet-i şühûdun da Kur'ân'ın cadde-i kübrâsına yetişmediğini söyler.⁷¹ Kendisine göre vahdet-i şühûd da bütün mevcudatı görmekle beraber, adeta esma-i İlahiyeye mazhariyet noktasında onu, unutkanlık zindanında hapse mahkûm etmektedir. Kur'ân'ın yolu, kâinatı hem idamdan hem hapisten kurttırır.⁷² Kâinatın bir mektubât-ı Rabbânî (Allah Teâlâ'nın bir mektubu) olarak okunması görüşünün Kur'ân ve sünnete daha uygun olduğunu savunur.⁷³

Bediüzzaman, İmâm-ı Rabbânî'nin "Lâ meşhûde illâ Hû" (Ondan başka görünen yok) deyip kâinatı nisyan altına almak gibi bir tarza girdiğini⁷⁴ söyler. Bediüzzaman, bu hususa dikkat etmek gerektiğini şöyle ifade eder:

"Kâinat içindeki tüm mevcutlar gerçekten var olduğu halde, onların vücudu, Vâcibü'l-Vücûd'un vücuduna nisbeten gayet zayıf, kararsız ve karanlık bir gölge-dir; fakat ne hayal, ne de vehim değildir. Cenâb-ı Hak, Hâlık ismiyle onlara vücud vermekte ve o vücudu idame ettirmektedir."⁷⁵

Bunun yanı sıra Bediüzzaman, vahdet-i şühûd ile daimi bir huzurun kazanılacağını şu şekilde zikreder:

"Bir kısım ehl-i hakikat de yine daimi marifet ve huzuru bulmak için, 'Lâ meşhûde illâ Hû' deyip kendi hususi dünyasını nisyan hapsine sokar, fânîlik perdesini üstüne çeker, huzuru bulmakla bütün ömrünü bir nevi ibadet hükmüne getirir."⁷⁶

69 İmâm-ı Rabbânî, *Mektubat*, c. I, 31 (m. no: 13); İmâm-ı Rabbânî, *Risaleler*, trc., Necdet Tosun (İstanbul: Sufî Kitap, 2013), 149.

70 Kartal, "İmâm-ı Rabbânî'nin Vahdet-i Vücûd Eleştirisi ve Tarihsel Arkapları", 79-80.

71 Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, 353-354.

72 Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, 292.

73 Nursi, *Lem'alar*, 92.

74 Nursi, *Lem'alar*, 503.

75 Nursi, *Mektûbât*, 85.

76 Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 68.

Sonuç

İmâm-ı Rabbânî ve Bediüzzaman Said Nursi arasında birçok benzer noktalar vardır. İmâm-ı Rabbânî kendi dönemindeki ve kendisinden sonra gelen pek çok âlim ve mutasavvıfı etkilediği gibi Bediüzzaman da kendisinden etkilenmiştir. Bediüzzaman, Risâle-i Nur külliyatında İmâm-ı Rabbânî'den sitayişle bahsetmektedir. İkisi de dönemlerindeki bid'a ve hurafelere karşı Kur'ân ve sünnetten taviz vermeden büyük bir ihlas ve fedakârlıkla mücadelelerini sürdürmüşlerdir. İmâm-ı Rabbani ve Bediüzzaman kendilerine yapılan bed muamelelere karşı beddua bile etmeden müsbet hareketten taviz vermemişlerdir. İmâm-ı Rabbânî, Müslüman bir hükümdar olarak Ekber Şah'ı dinî yükümlülüklerini yerine getirmemekle sert bir biçimde tenkit etmiş ve suçlamıştır. Yalnız İmâm-ı Rabbânî, ona hiçbir yerde mürtedlik isnat etmemiştir. Ekber Şah'ı Müslüman olarak nitelendirmesi, Ekber Şah'ın İslam dairesi içinde kaldığına bir işaret sayılabilir. Bu kadar manevî tahribatlarına rağmen Ekber Şah birçok mutasavvıfın türbesini inşa ettirmiş ve bölgede tasavvuf geleneğinin yaşamasına katkı sağlamıştır. İmâm-ı Rabbânî, büyük bir gayret ve mücadele sonunda dönemindeki Sünnî ve gayr-i sünnî akımları tek bir mecrâya yöneltmiş, şeriat ve tarikat arasındaki gerginliği yumuşatmış ve sûfler ile ulemâ arasındaki çatışmaya son vermiştir.

İmâm-ı Rabbânî, kendisinin müceddid olduğunu açık bir şekilde zikrettiği gibi bu hususta ilhama mazhar olduğunu da beyan etmiştir. İmâm-ı Rabbânî'ye "müceddid-i elf-i sani" unvanını veren ilk kişi İmâm-ı Rabbânî'nin sınıf arkadaşı Abdulkhakim Siyalkoti olduğu gibi birçok âlim ve sufi İmâm-ı Rabbânî'yi Hicri on birinci asrın müceddidi kabul eder. Bediüzzaman da birçok eserinde onun ismini zikrederken müceddid-i elf-i sani unvanını yanında kaydeder. Bediüzzaman ise müceddidlik unvanını şahsına kabul etmez. Bu unvanı telif ettiği Risale-i Nur külliyatına ve şahs-ı maneviyeye verir.

İmam-i Rabbânî Hindistan'daki dinî yapının yani Hindu monizminin İslâm'a yansımalarına sebep olacak bir meşreb olabileceği düşüncesiyle, vahdet-i vücûd doktrinine karşı vahdet-i şühûd görüşünü savunmuştur. Bediüzzaman, vahdet-i vücûd ve vahdet-i şühûd gibi konular hakkındaki düşüncelerini, Kur'ân-ı Kerim ve sünnet-i seniye-yi temel alarak, eserlerinde bilimsel bir metotla izah etmiştir.

Kaynakça

1. Ahmed, Aziz, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*. Trc., Latif Boyacı. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
2. Algar, Hamid. "İmâm-ı Rabbânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22: 194-199. Ankara: TDV Yayınları. 2000.
3. Badıllı, Abdülkadir. *Bediüzzaman Said-i Nursi Mufassal Tarihçe-i Hayatı*. I-II-III. İstanbul: Timaş Yayınları, 1990.
4. Bayur, Hikmet. *Hindistan Tarihi*. I-II-III. Ankara: TTK Basımevi, 1987.
5. Birışık, Abdülhamit. *Hint Altkitâsı Düşünce ve Tefsir Ekolleri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2001.
6. Cebecioğlu, Ethem. *İmâm-ı Rabbânî Hareketi ve Tesirleri*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1999.
7. _____. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yayınları, 1997.
8. Demirci, Kürşat, "Hinduizm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18: 112-116. Ankara: TDV Yayınları. 1998.
9. Ensarî, M. Abdulhak. *Şeriat ve Tasavvuf: İmâm-ı Rabbânî Şeyh Ahmed Serhendî'nin Anlayışı ve Mücadelesi*. Trc., Yusuf Yazar. Ankara: Rehber Yayınları, 1991.
10. Erdem, Mehmet. "Serhendî'nin Tecdid Yönteminde Fıkhnın Yeri", *Dini Araştırmalar* 9, Sy. 26 (Eylül-Aralık 2006): 229-252.
11. Ertuğrul, İ. Fennî. *Vahdet-i Vücûd ve İbn Arabî*. Haz., Mustafa Kara. İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.
12. Görgün, Tahsin, "Tecdid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40: 234-239. Ankara: TDV Yayınları. 2011.
13. Gümüşoğlu, Hasan. "İmâm-ı Rabbânî'nin Tecdid Hareketinde Ehl-i Sünnet İtikadının Önemi". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18, Sy. 2 (2013): 17-44.
14. İmam-ı Rabbânî, Ahmed-i Farukî. *Ariflerin Halleri (Ma'ârifet-i Ledüniyye)*. Trc., Necdet Tosun. İstanbul: Sufî Kitap, 2010.
15. _____. *Mektubat*. I-II. İstanbul.
16. _____. *Mektubat*. I-II. Trc., Abdulkadir Akçiçek. İstanbul: Merve Yayınları, 1999.
17. _____. *Risaleler*. Trc., Necdet Tosun. İstanbul: Sufî Kitap, 2013.
18. Karaman, Hayrettin. *İmam Rabbânî ve İslâm Tasavvufu*. İstanbul: İz Yayınları, 2009.
19. Kartal, Abdullah. "İmâm-ı Rabbânî'nin Vahdet-i Vücûd Eleştirisi ve Tarihsel Arkapları". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14, Sy. 2 (2005): 59-80.
20. Kaya, Mehmet Ali. *Asırların Rehberleri Mücedditler*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2012.
21. Konukçu, Enver "Ekber Şah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10: 542-544. Ankara: TDV Yayınları. 1994.
22. Kurt, Hüseyin. "Bediüzzaman Said Nursi'nin Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Vahdet-i Vücûd Hakkındaki Düşünceleri". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 23 (2009): 543-581.
23. Mardin, Şerif. *Bediüzzaman Said Nursi Olayı: Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal*

Değişim. Trc., Metin Çulhaoğlu. İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.

24. Mürsel, Safa. *Bediüzzaman Said Nursi ve Devlet Felsefesi*. İstanbul: Yeni Asya Yay., 1980.

25. Nursi, Bediüzzaman Said. *Asâ-yı Musâ*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2019.

26. __. *Barla Lâhikası*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1996.

27. __. *Beyanat ve Tenvirler*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1998.

28. __. *Emirdağ Lâhikası*. I. İstanbul: Sinan Matbaası, 1959.

29. __. *Emirdağ Lâhikası*. II. İstanbul: Sinan Matbaası, 1969.

30. __. *Kastamonu Lâhikası*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1996.

31. __. *Lem'alar*. Almanya: Yeni Asya Neşriyat, 1994.

32. __. *Mektûbât*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016.

33. __. *Mesnevî-i Nuriye*. Trc., Abdülmecid Nursi. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.

34. __. *Münazarat*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1999.

35. __. *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*. İstanbul: Sinan Matbaası, 1960.

36. __. *Sözler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016.

37. __. *Şualar*. Almanya: Yeni Asya Neşriyat, 1994.

38. __. *Tarihçe-i Hayat*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2001.

39. Nebhânî, Yusuf b. İsmail. *Camiü Kerâmâtî'l-Evliyâ*. I. Dâru Sadr Beyrut.

40. Reis, Bedriye. "XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İllâhî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 16 (2006): 211-234.

41. Sunar, Cavit. *Vahdet-i Şuhûd Vahdet-i Vücûd Meselesi*. Ankara: 1960.

42. Şahin, H. Hilal. "Ekber Şah'ın Sosyo-Kültürel Ve Dinî Reformlarının Toplumsal Hayata Etkisi". *Tarih Okulu Dergisi (TOD)* 22, (Haziran 2015): 113-133.

43. Şahiner, Necmettin. *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1991.

44. Şarkpûrî, Muhammed Halim. *İmam-ı Rabbânî Müceddid-i Elf-i Sanî Ahmed-i Farukî es-Sirhindî*. Trc., Ali Genceli. Konya: İslâmî Neşriyat Yayınları, 1978.

45. Tosun, Necdet. *İmâm-ı Rabbânî*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.

46. Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1991.

47. Yaşar, Selahattin. *Bediüzzaman Kimdir?*. İstanbul: Gençlik Yayınları, 1994.